

GÖRAN STRAND

Pehr Thomasson och Viktor Rydberg

Vänskapen mellan Pehr Thomasson, som kallade sig "blekingsk bonddräng" i sina första diktsamlingar men blev en av Sveriges mest lästa författare under 1800-talet, och den tio år yngre Viktor Rydberg kan tänkas förbrylla. De hade blivit vänner någon gång på 1850-talet. Vad hade dessa två så olika författare gemensamt? Kanske kan det till viss del förklaras med att Rydberg var mer jordnära innan han blev berömd. Åren mellan 1860 till 1865 är viktiga för honom, här får han sitt stora genombrott. Därefter blev han rätt olik den han förr var, medan Thomasson höll sig mer folklig under hela sitt liv, och deras kontakter blev inte lika täta längre.

I Georg Svenssons memoarbok *Minnen och möten* (1987) nämner han de viktiga författare som Albert Bonniers förlag hade under grundarens tid:

De författare som framför allt togs omhand av Albert var, utom Topelius, August Blanche, Carl Jonas Love Almqvist och på sextioalet Viktor Rydberg, som skulle komma att stå Albert alldeles speciellt nära.

Inte ett ord om Pehr Thomasson trots att Albert Bonnier gav ut många och stora upplagor av hans verk under hela hans levnadstid. En bondskald och folklivsskildrare utan utbildning väger lätt i detta sammanhanget.

Thomasson fick genom en resa till Stockholm under våren 1846 kontakt med flera framstående personer, bland annat just Albert Bonnier, som sedan blev hans viktigaste förläggare. Redan under 1846 är förlaget delaktigt i utgivningen av hans

diktsamling *Ur dalen och skogen*. Tre år senare kommer samlingen *Nya dikter* ut i tredje upplagan på Bonniers.

I serien *Öreskrifter för folket* som gavs ut på Bonniers ingår 38 av Thomassons verk. Totalt trycktes uppskattningsvis över en halv miljon exemplar av hans bidrag i denna serie. Detta blev Thomassons största framgång, och hans verk nådde ut till en stor läsekrets i hela landet. Enbart första numret i serien, *Kung Oscar och Skogvaktaren* (1859), trycktes i elva upplagor och totalt cirka 43 000 exemplar, medan inget av Rydbergs verk gick ut i mer än fem upplagor och 10 000 exemplar under hans livstid.

1855 blir Viktor Rydberg medlem av redaktionen för Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (vanligen kallad Handeltidningen) hos redaktör Sven Adolf Hedlund. Här stannar han fram till 1876. Under första tiden på tidningen publiceras hans *De vandrande djäkarne* (1856) och *Fribytaren på Östersjön* (1857) som följetonger.

När jag läser Rydbergs *De vandrande djäkarne* slås jag av likheten med Thomassons *Kronolänsmannen* (1849/50). Rydberg kallade sin berättelse för en "bondhistoria" och skrev den under pseudonymen Agricola (bonde på latin). Berättelsens två skurkar använder liknande metoder som Thomassons kronolänsmän Knipstedt i Fridlösa och handelsmannen Smyglund använder för att tukta det enkla bondfolket, lura av dem pengar och få sin vilja igenom. De har också fått samma typ av karaktäriserande nicknamn som Thomasson använde, patronen får namnet Brackander på Trevnadslösa herrgård, och kronolänsmannen heter hos Rydberg Spöqvisst. Den senare kallas för "brännvinsadvokat", vilket också var en vanlig benämning av Thomasson på tvivelaktiga personer i maktposition.

I oktober 1877 sprids ett rykte från Norrlandsposten om att Thomasson tänkt trycka om Rydbergs historia i sin egen på nytt startade tidning Gamle Svenske Medborgaren under namnet "Två djeknars äfventyr". Handelstidningen återger uppgiften (9.11), men framhåller att det i så fall skulle vara utan författarens vetskap och mot hans vilja. Thomasson svarar i en insändare (13.11) att uppgiften är felaktig och att någon sådan publicering aldrig varit påtänkt. Varpå Norrlandspostens anonyme skribent syrligt kommenterar (26.11) att om Thomasson än aldrig *tänkt* därpå, så har han i alla fall inför honom *talat* om saken, och därvid sagt att han fått Rydbergs tillstånd att använda verket. "Det vare hr T:s ensak att - *tala* först och *tänka* sedan."

I sitt stora verk *Viktor Rydberg. En lefnadsteckning* (1900) berättar Karl Warburg om det litterära Göteborg under åren 1855– 62, och där finns även Thomasson med.

Andre vittre män i det dåtida Göteborg, som tillhörde den krets, som vanligen samlades i Rubensonska kaféet i Bloms hotell, voro [...] novellisten Pehr Thomasson (född 1818, död 1883), som då vistades i Göteborg och dess omnejd och den tiden ännu själf skref det som bar hans namn (i Handelstidningen meddelade Thomasson bl. a. en förfärlig målning af fattigväsendet på landet, framställande särskildt det ohyggliga i auktionerna på barn, krymplingar och utmärglade ålderstigna af bägge könen, artiklar, som väckte stort uppseende).

Kanske var det på detta kafé Rydberg och Thomasson gjorde sin första bekantskap? Att Thomasson "ännu själf skref det som bar hans namn" syftar antagligen på ett rykte om att han lånat ut sitt namn åt sin unga kollega Jon Olof Åberg vid ett tillfälle för införandet av en historisk tidningsnovell innan Åberg själv

hunnit göra sig ett känt namn. Den "förfärliga målning" som Warburg nämner är en lång insänd kritisk beskrivning om "Huru man försäljer folk i södra delen af Sverige och troligen annorstädes inom vårt fria fädernesland". Den var införd i december 1856 med en liten förklarande inledning:

Red:n har emottagit följande uppsats, med begäran om dess införande i Hand.-Tidn., en begäran, som vi med beredvillighet uppfylla, ehuru vi hoppas, att skildringarne äro gjorda i nog mörka färger.

Insändaren är undertecknad: Wäsby i December. Thomasson hade 1853 gift sig med Elsa Olsdotter och flyttat till Wäsby utanför Helsingborg. Hans avsikt var att leva på lantbruket, men äktenskapet tog slut redan i slutet av 1856.

I beskrivningen skriver Thomasson att han som resande i december 1856 anlät till gästgivargården H. och där bevittnat en offentlig auktion på församlingens fattighjon. Kanske är det där han bor under skilsmässan? Hur som helst leder denna insändares innehåll till Thomassons mest omtalade bok, *En arbetares lefnadsöden eller Slaflifvet i Sverige* (1859).

I Handelstidningen kan man i oktober 1856 läsa följande om Rydbergs äldre bror Carl (även kallad Carl August):

Vid Bildningscirkelns sammankomst sistl. Söndag fortsatte hr C. A. Rydberg sitt intressanta historiska föredrag. Denna gång afhandlades Nordmännens vikingafärder och de historiska tilldragelserna under Iwarska ättens regering. Härefter afsjöngs den ståtliga kören *Vikingasäten*. Derpå upplästes några sånger ur den nyss utgifna diktcykeln *Kung Karl och hans bussar* af Pehr Thomasson.

Kung Karl och hans bussar (1856) var skriven som rimmade folksägner och utgiven av Hedlund & Lindskog i Göteborg. Hos Hedlund & Lindskog gavs tre år senare även ut Rydbergs *Den siste Athenaren* (1859).

Sommaren 1857 är Thomasson i Göteborg en tid, där han umgås med Rydberg. I december skickar han ett brev från sin nuvarande bostadsort Jönköping:

Tack för i somras och för all wisad vänskap under wistandet i Götheborg. – För en månad sedan sände jag dig en liten "Diktsamling", hwilken jag förmodar du erhållit. Skulle du med ett par ord wilja anmäla denna i Tidningen, så stannar jag i största förbindelse, emedan ingen af Stockholms Tidningarne nämnt ett ord derom; och i mitt tycke är den icke sämre än mycket annat skröp [...] Jag tackar på det högsta för de sannt angenäma stunder som du beredt mig genom din Fribytare. Fortgå med raska steg på den företagna banan, der du säkerligen har en lysande framtid [...]

Wänskapsfullt, Pehr Thomasson¹

Diktsamlingen som Thomasson vill ha anmäld är *Samlade skaldeförsök*. Den gavs ut i Stockholm 1857, först hos J. J. Flodin och sedan hos Albert Bonnier samma år. Tydligen är han besviken på brist av uppmärksamhet i huvudstaden, eftersom han lite buttert anser att den inte är sämre än mycket annat.

Till saken hör att det inte var många som lyckades övertala Rydberg att skriva vänskapsrecensioner av deras verk. Han skrev överhuvudtaget ganska få litteraturanmälningar i

¹ Thomassons brev till Rydberg finns på Kungliga biblioteket, L.40:160.

Handelstidningen, och mycket sällan av den folkligare typ av litteratur det gällde här.

Verket som hade gett Thomasson så angenäma stunder är Rydbergs debutroman *Fribytaren på Östersjön*, som efter att ha gått som följetong gavs ut som bok 1857 av Kösters förlag i Göteborg.

Inte förrän i november 1858 sätter Rydberg in en osignerad anmälan av *Samlade skaldeförsök* och den nyss utkomna *Tio pennritningar* i Handelstidningen. Rydberg verkar dock inte särskilt imponerad av Thomassons diktsamling och efterlyser mera självkritik i valet av bilder och uttryck. Kanske är det därför han väntat så länge med att recensera den. Däremot är han mer positiv till prosasamlingen, där det bland annat heter:

Mer novellistiska äro de begge vackra berättelserna "Kärlekens Makt", samt "Gubben Strid och hunden Frid", hvilken sistnämnda utan gensägelse är samlingens perla och ett bland de bästa stycken af denna art i vår litteratur. Pehr Thomassons pennritningar vittna om en lätt och ledig hand, som styres af hjertat.²

I november 1859 inför Rydberg en lång osignerad anmälan i Handelstidningen av Thomassons nyutkomna pennritning *En firad flicka*, utgiven på Arwidssons i Göteborg, där han skriver bland annat:

Det saknar icke sin betydelse, att det är *Pehr Thomasson*, som tecknat denna tafla; mannen, hvars vagga stod i landthyddan, och hvars lyckliga poetiska natur låtit honom ana, att den framåtskridande kulturen har ett helt annat syfte än att dana sådana menniskor, hvilka

² Hela texten finns i en e-bilaga till *Veritas* på www.rydbergsallskapet.nu

han sett befolka salongerna - denna man betraktar än med medlidande, än med förakt hvad der möter hans syn; han finner att detta icke är bildning, utan barbari, att det skall tillhöra det förflutna och icke framtiden, och för att påskynda dess försvinnande utskickar han en liten pennritning.³

I början av 1859 har Thomasson bott i Göteborg, bland annat på Hotel Royal. Men i slutet av året bosätter han sig i Ingelsby, där han i december skriver ett nytt brev till Rydberg:

Hedersbroder!

Tusen tacksägelser för din anmälan av min "firade flicka"! Sådant muntrar sinnet och förnöjer själen. Det ger mig äfven anledning till att ytterligare framställa en bön, den jag hoppas du icke misstycker. Jag har nemligen till jullektur utgifvit en liten berättelse, "Det förlorade barnet", som jag önskar du wille med blott ett par ord omnämna i Tidningen [...] Till jul kommer jag till Göteborg, där vi råkas.

Thomasson gör mycket riktigt ett besök hos Rydberg. I februari 1860 sänder han ett nytt brev till Rydberg, och bjuder in honom till ett kort besök i Ingelsby:

Heders Broder!

Hjertligt tack för all visad vänskap under mitt vistande i Göteborg! Du nämnde vid ett tillfälle, att du någon gångskulle vilja besöka mig, och i anledning deraf får jag härmed bedja dig vara på tiden, som aldrig kan blifva bättre för är en dylik resa än just i dessa dagar. Från Skövde har du ett perfekt slädföre till Ingelsby. Resan

³ Hela texten finns i en e-bilaga till *Veritas* på www.rydbergsallskapet.nu

kan således gå som ett nysande. Klockan 5 på samma dag som du reser från Göteborg kan du vara hos mig, der du hvilar öfver natten, då jag den följande dagen skulle följa dig till Skövde. Du behöfver således icke att förlora mer än tvenne dagar af din dyrbara tid, hvilka dagar likväl inte är förlorade, ty jag är säker på att du skall få många ämnen att reflektera öfver. Jag tror dessutom att en sådan resa skall göra dig gott, emedan du enligt min tanke dväljer för mycket i studerkammarren. Ge därför de döda böckerna på båten så mycket du kan och studera de lefvande, ty människokänedom är det enda vetande som du numera behöfver...

I början av april skickar Thomasson åter ett brev till Rydberg och hänvisar till deras samtal på ett sätt som tyder på att denne verkligen besökt Ingelsby.

Heders Broder!

Då jag nu har bestämt beslutat mig för att bevista skärgården ett par månader i sommar torde du enligt löfte vara af den godheten och betjäna mig plats. Du talade om en gammal madam på Wargö, der du trodde jag skulle få bo, hvilket jag helst önskade, emedan jag då finge bäst tillfälle att studera fiskarlifvet. Jag finner mig dock på hvilken plats du behagar välja, ty jag är säker på du ställer allt till det bästa. Mina anspråk äro ganska inskränkta, men som jag ämnar blifva der nära tre månader gör jag mycket afseende på att få bo så billigt som möjligt [...]

Thomasson ville bo i skärgården under några månader för att studera miljön, säkert med nya pennritningar i tankarna. Nu vill han ha Rydbergs hjälp att hitta tillfällig bostad. Rydberg,

som själv hade bott på Wargö under flera somrar på 1850-talet, lyckas tydligen ordna det för Thomasson, som tackar genom ännu ett brev i slutet av april:

Broder!

Tack för din vänliga skrifvelse! Enligt önskan får jag härmed meddela, att såvida inga hinder inemellankomma inträffas jag på min badort den 26 juni. Innan dess kommer jag att uppehålla mig ett par dagar i Göteborg, då vi få värna och talas vid. Helsa vännen Jonas samt din bror, och ursäkta allt det besvär jag försakar dig!

Vänskapsfullt Pehr Thomasson

Under sin vistelse på Wargö ber han Rydberg genom ett brev att besöka honom i början av september. Även Rydbergs bror Carl och hans lärarkollega Hasselroth är välkomna:

Broder Rydberg!

Kom hit ut på Lördag med Mellin eller Kängsöbåten. Frun och flickorna vilja äntligen se dig ännu en gång innan hösten. Du är riktigt efterlängtd, och jag skall vara litet hyggligare än förra gången. Din bror och Hasselroth kunna göra sällskap. Baden äro de bästa de varit i sommar.

Vännen Pehr Thomasson

Till hösten 1863 kommer Pehr Thomassons *Romantiska småstycken* ut. En samling på fem berättelser utgivna på Sigfrid Flodins Förlag i Stockholm. Först i samlingen hittar man "En liten skärgårdshistoria", som är tydligt inspirerad av Bohusvistelsen för tre år sedan:

I södra delen af Bohuslänska skärgården, midt emellan Känsö, Wängö och Styrö reser sig ur hafvets sköte en liten klippa, som i våra dagar kallas för Skomakarskäret. Dess ursprungliga namn är likväl Fiskmåsen, en benämning som vi härstädes vilja begagna; ty det lilla skäret, som ligger der midt i gapet på Kattegats oroliga vågor [...]

Även i "Vålnaden på Klippö" har Thomasson lagt handlingen till bohuslänska skärgården. Bägge berättelserna är kryddade av sjömansuttryck och sjötermer, som han säkerligen snappat upp under sin vistelse på Wargö.

I en av Viktor Rydbergs efterlämnade anteckningsböcker kan man läsa: "Per kom hit i jan 1864 eller dec 1863." Säkert har Thomasson med sig sin nyutkomna bok *Romantiska småstycken*, som gåva.

När C. F. Arwidssons förlag i Göteborg gjorde sig av med restupplagan av kalendern *Aurora* för 1858 tog de bort almanackan och ersatte de första sidorna med en berättelse av Thomasson, "En läderska", från *Aurora* för 1861. Resten av årgången, vars väsentliga innehåll var Viktor Rydbergs "Singoalla", behöll de ograverad och försåg det hela med nytt titelblad: *I jernvägskupéen*. Denna sattes sedan in 1864 i Arwidssons serie *Riksdalersböcker för resor*.

I en Göteborgstidning kan man läsa en rolig anekdot av en okänd skribent som ser tillbaka på en träff hos Rydberg där Thomasson var närvarande:

En afton voro i Viktor Rydbergs hem på Östra Hamngatan för många år sedan samlade åtskilliga tidningsmän och skriftställare. Närvarande voro, utom den genialiska värden sjelv, Maximilian Axelsson,

Sigfrid Nyberg, den originelle skriftställaren, som brukade ligga på Ramberget och sola sig för att se sydländsk ut, telegrafkommissarien Beckman, stort original som mången annan telegrafkommissarie, Mauritz Rubenson och Pehr Thomasson.

Sigfrid Nyberg berättade, som vanligt, "alla möjliga rövvarhistorier och skildrade i skymningsstunden en halshuggning, som han i främmande land åsett." Men när han skall demonstrera avrättningen, med Rydbergs illa åtgångna linjal som bila och Maximilian Axelsson som offer, lyckas han åstadkomma ett avsevärt blodflöde och en kort stunds panik. "Axelsson var naturligtvis ond på Nyberg, likaså alla de andra. Men denne svarade helt lugnt: "Är det mitt fel, att Rydberg har så förbannadt dåliga linealer?"

I Karl Warburgs biografi över Viktor Rydberg beskrivs hur det gick till när Rydberg 1865 skulle presenteras i Ny Illustrerad Tidning. Redan på nyåret skriver Pehr Thomasson i hemlighet till Carl Rydberg och ber honom sända broderns porträtt samt lite biografiska notiser. I mars kan han berätta för Carl att han sett stocken i arbete hos träsnidaren. "Först i november meddelades emellertid den ovanligt misslyckade bilden, ledsagad af en varmt hållen skildring, författad af Karl Wetterhoff."

I början av december 1866 skriver Rydberg under en vistelse i Stockholm till Stina och Emma Hedlund och berättar att han, bland andra gamla bekantskaper från Göteborg, även återsett Pehr Thomasson, "som tyckes vara arbetsam, nykter och ordentlig". Beskrivningen får väl tala för sig själv.

Pehr Thomasson flyttar 1867 till Stockholm och stannar där resten av sitt liv. Här träffar han Rosalie Boltzius och gifter sig 1873 för andra gången.

Pehr Thomasson. Foto: Eurenus & Quist

I sin tidning Svenska Medborgaren låter han 1872 införa en biografisk skiss av sin vän, som då var ledamot av riksdagens andra kammare och där (liksom Svenska Medborgaren) stödde lantmannapartiet. Handelstidningen noterar (12/3) att Rydbergs "verksamhet och karaktär" tecknats mycket fördelaktigt. 1873 ges porträttet, tillsammans med andra i samma serie, ut av Fahlstedts förlag som *Lefnadsteckningar öfver utmärkte medborgare*.

Thomasson får 300 kr i anslag till "vittre författare af utmärkt förtjenst" av Svenska akademien under de sista åren av sitt liv, och 1880 beslutar riksdagen att han under sin återstående livstid ska få understöd på 1,200 kronor årligen. Men innan pensionen träder i kraft skriver han 1880 till Rydberg och ber om ett litet lån, eftersom första utbetalningen inte sker förrän nästa år:

Med 200 eller blott 150 kronor kan jag hjälpa mig fram till dess bättre dagar stundar...

Sista kontakten mellan de två så olika författarna jag har hittat, är ett brev från Thomasson, som han sänder till Rydberg 1882. Brevet är mycket svårläst och skriven med skakig stil av en gammal och sjuk mans hand.

Några brev från Rydberg till Thomasson känner jag inte till. Eventuella sådana från den tidiga och livligaste delen av deras bekantskap torde ha förstörts när Thomassons hem i Alingsås, och alla hans tillhörigheter, brann upp vintern 1860/61.

Pehr Thomasson dör utfattig den 9 mars 1883 efter några års svår sjukdom. Viktor Rydberg flyttar 1884 till Stockholm, där han blir professor i kulturhistoria. Änkan Rosalie Thomasson livnär sig efter makens död på olika insamlingar. Men de insamlade pengarna räcker inte långt. 1888 bor hon på Danviks hospital i Nacka, tack vare Albert Bonniers ekonomiska hjälp, härifrån skriver hon ett brev till Rydberg, som mycket riktigt betitlas som Herr Professor. Brevet kan tyckas lite äventyrligt att sända för henne, med tanke på en vädjan att inte tala om för Bonnier att hon skrivit och bett om pengar till kaffe. Väl känt var att Rydberg stod Bonnier alldeles speciellt nära.